

זיכרון בהתרסקות

המוני האנשים שהגיעו לעמק הירדן כדי
לחלוק כבוד אחרון לצנחנים שנספו באירופה
לא ידעו שייקלעו לאסון חדש. דפוסי הזיכרון
והכבוד של המדינה הצעירה לא לימדו אותה
לזכור אסון כזה | **תמר הירדני**

מי שאיתרע מזלו לבחור בטקס שבקיבוץ מעגן
לא ידע כי בכך הוא חרץ את גורלו.

חגיגות נוגה

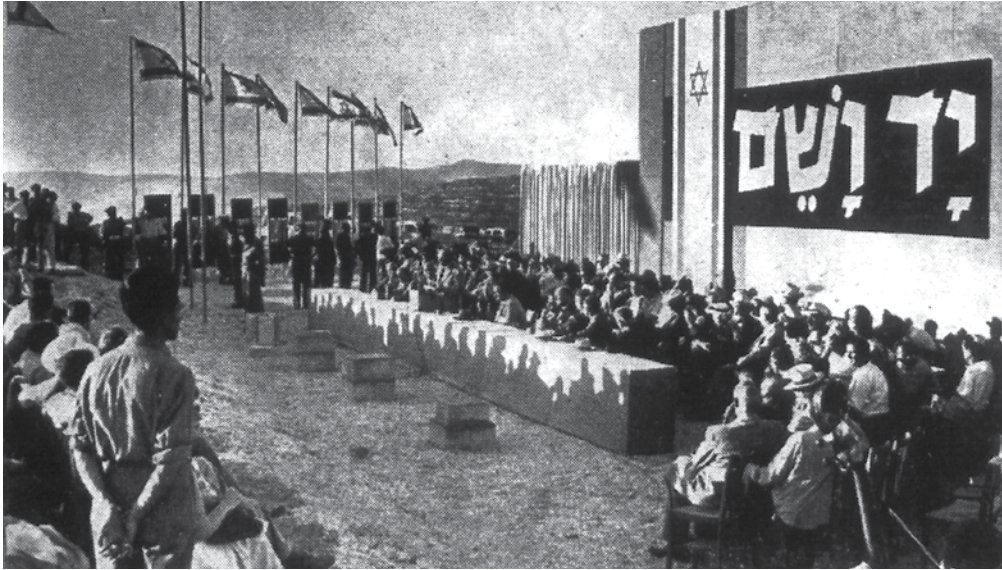
הטקס התחיל דווקא באווירה חיובית. חברי
מעגן בחולצות לבנות בוהקות סידרו את
הספסלים בשורות ארוכות וחזקו את גדר
החבלים סביב מתחם האנדרטה; משמר הכבוד
שהורכב מיחידת צנחנים קטנה התארגן על
הבמה ותזמורת צה"ל מתחה מיתרים אחרונים.
בקהל הנכבדים שהתיישב בשורות הראשונות
היו ראש הממשלה משה שרת, מזכ"ל
ההסתדרות מרדכי נמיר, יגאל אלון, טדי קולק,
ראשי ההתיישבות העובדת, ותיקי הפלמ"ח,
ראשי התנועה הקיבוצית, אחדים מהצנחנים

ש ימים שנולדים עם מזל רע.
כזה היה יום חמישי, כ"ח בתמוז
תשי"ד (29 ביולי 1954), שבו
אם היית נבחר ציבור, או אפילו

סתם איש חשוב, היה עליך לבחור בין שני טקסים
קודרים: האחד היה טקס הנחת אבן הפינה
למוזאון השואה יד ושם בירושלים; והשני היה
טקס חנוכת האנדרטה העגומה לזכר הצנחן האגדי
פרץ גולדשטיין הי"ד בקיבוץ מעגן שלמרגלות
הכנרת, קיבוץ שפרץ היה בין מקימיו.
במדינת ישראל הצעירה השואה ומלחמת
השחרור היו זיכרונות קרובים. המדינה הייתה
הלומת זיכרון היסטורי, ויום כזה היה אחד הימים
שבהם נהרו אלפים לשני המקומות כדי לזכור.
איש לא ציפה ליהנות באף אחד מהטקסים, אך

האסון אירע למול
עיניהם המשתאות
של ההמונים שהוזמנו
לטקס. לקט מתוך
עיתוני שבוע האסון

עיני כל נישאו מעלה אל שני מטוסי פייפר דו מושביים שהגיהו לפתע מן השמים הצלולים בפירואט מושלם

הוריו של פרץ גולדשטיין, שהמתינו עשר שנים להגשמת חלומם להנציח את בנם, עוד הספיקו להסיר את הלוט מעל מצבת הבטון. תפילת 'יזכור' נישאה, התזמורת ניגנה את 'התקווה' ואז מנחה הטקס הפתיע והודיע כי עתה תוצנח משמים איגרת ברכה מאת הנשיא יצחק בן-צבי. הנשיא אמור היה להשתתף בטקס במעגן, אולם נאלץ לוותר עליו בשל נוכחותו הנחוצה בטקס המקביל ביד ושם. המעגנים נאלצו להסתפק באיגרת, ולכן עיני כל נישאו מעלה אל שני מטוסי פייפר דו מושביים שהגיהו לפתע מן השמים הצלולים בפירואט מושלם. המטוסים דאו נמוך מעל ראשי הנוכחים וידו של אחד הטייסים נשלחה מהחלון והטילה אל האוויר את האיגרת דחוסה בגליל מתכת שחובר למצנח קטן. הכל יכול היה להיות מושלם, אילו לא נפתח המצנח הסורר מהר מדי והסתבך בגלגלי המטוס. הקהל שעצר את נשימתו בהתפעלות שחור אותה בקול אכזבה למראה הגליל הנשרך אחר המטוס המתרחק.

אימת חג

הדקות הבאות היו קריטיות. הטייס, אוריון גלין-גלר, שנדהם על שנכשל במשימה הפשוטה למדי שהוטלה עליו, פנה לאחור אל שמי הטקס תוך ניסיון לחלץ את הגליל הסורר מהגלגלים. את ההגה הוא הפקיד בידי הנוסע, בחור בשם אבשלום סטרוך, שהיה בסך הכל נציג קלוב התעופה שסיפק את המטוסים ולא החזיק הגה מטוס מימיו. סטרוך המבועת התחנן בפני גלין

ששבו בשלום מאירופה וגם בני משפחותיהם של הצנחנים שנספו. כל אלה באו לחלוק כבוד לפרץ גולדשטיין.

פרץ גולדשטיין היה הצעיר מבין צנחני היישוב העברי שיצאו לעזרת יהודי אירופה במלחמת העולם השנייה. הוא הצליח להסתנן עם יואל פלגי לגטו בודפשט ב-1944 ושם פגש את הוריו המופתעים, אך אלה עלו עד מהרה על רכבת ההצלה שארגן קסטנר בדרך לשווייץ. דבר הימצאו של גולדשטיין התגלה לנאצים, והם עצרו את הרכבת ואיימו לבטל את כל ההסכמים עם קסטנר אם הוא לא יימסר לידיהם. גולדשטיין ניאות להסגיר את עצמו כדי להציל את הרכבת. פלגי, שנעצר עוד לפני גולדשטיין, הצליח להימלט מהגרמנים, אך גולדשטיין נספה במחנה הריכוז אורניינבורג בחורף 1945.

לא הייתה זו חנוכת אנדרטה ראשונה לגיבור שואה מקומי בישראל הצעירה, אך היה זה הטקס הממלכתי הגדול והמפואר מכולם, בעיקר בשל משפט קסטנר שהתנהל באותם ימים, ואשר בגינו הופנתה אצבע מאשימה כלפי ראשי היישוב על שהפקירו את גולדשטיין ואת חבריו. חנוכת האנדרטה באופן מרשים כל כך הייתה נחוצה כדי להרגיע מעט את הרוחות.

חנוכת האנדרטה בקיבוץ מעגן ציינה דווקא את הגבורה שהייתה בשואה. טקס הנחת אבן הפינה ליד ושם שהתרחש במקביל לטקס במעגן צילום: דבר השבוע

הצנחנים הישראליים
נשלחו מטעם הבריטים
למשימות מודיעין
באירופה, אך בהסכמה
שבשתיקה ניסו גם להציל
יהודים. אחדים מצנחני
היישוב בבוקרשט, ובול
שהונפק ב־1955 המציין
את פועלם
צילום: לע"מ

שמואל זהרהרי, מחנכו
של גולדשטיין בקיבוץ
אפיקים, ורעייתו
רחל; אליהו שומרוני,
מייסד הנח"ל; צפורה
כסה, מחנכת בקבוצת
שילר ואשתו של
מזכיר מפא"י יונה
כסה; דניאל סרני, בנו
של הצנחן אנצו סרני שהציל יהודים באיטליה,
ורעייתו ההרה עפרה.
למרבה הפלא, הטייס גלין יצא מהתקרית
כמעט ללא פגע ואף הצליח לחלץ מהמטוס
את סטרווד שנפצע קל ואיבד את הכרתו. ועדת
החקירה שקמה לאחר האסון קבעה כי הוא
פעל מתוך פזיזות, קלות ראש וחוסר אחריות,
ואף ציינה כי הטיסה בוצעה ללא אישור אגף
התעופה האזרחית. כן הסתבר שהמטוס כולו היה
מיותר, שכן בשל טעות שסיבתה טרם הובררה
לא הכילה האיגרת שהושלכה ולו מלה אחת
מנשיא המדינה, אלא הייתה בסך הכל ברכת קלוב
התעופה לכבוד האירוע.
גלין מצדו טען כי הוא איבד שליטה על המטוס

שיחזור לכיסאו, אך הלה היה שקוע כל כולו
בשחרור הגליל הסרבן. "במו עיניי ראיתי איך
הוא מוציא את פלג גופו העליון מהמטוס", סיפר
יחיאל בן יוסף ממעגן. הקהל עקב בתדהמה אחר
המתרחש והתלבט בשאלה האם הטייס ניחן בעוז
רוח יוצא דופן או שהוא משוגע לגמרי. נראה היה
שהסיפור מסתיים כאשר גלין שחרר בהצלחה את
הגליל והשליך אותו למטה, והצופים הנרעשים
נשמו לרווחה. אלא שרגע לאחר מכן המטוס צלל
והתרסק לתוך הקהל.

ראשון הנפגעים היה שמחה לוי, קצין המשמר
המסכן שעמד ליד האנדרטה ונהרג מיד. משם
דילג המטוס מעל שלוש השורות הראשונות
ופגע בכל מי שישב בשורות הבאות, כשהמדחף
שלו קוצר אותם בזה אחר זה. עשרות אנשים
נפצעו ו־17 נהרגו. בין ההרוגים היו ארבעה
מצנחני היישוב שיצאו בשליחות עם פרץ
גולדשטיין מעבר לקווי האויב: יהודה אחישר
(גוקובסקי); סגן אלוף דב הררי (ברגר) שהיה
ממייסדי חיל הצנחנים; אריה אורני (פיכמן)
ושלום פינצי. מזלם הוציאם בשלום מהתופת
באירופה, אך לא עמד להם במעגן. עוד נספו
באסון בן ציון ישראלי, מבכירי תנועת העבודה;

עקב כיס אוויר ומשטר רוחות סוער, וכן בשל כשל קטלני במנוע, אולם הוועדה דחתה את טענתו האחרונה לאחר שמומחי טיס העידו בפניה שמנוע המטוס היה תקין לחלוטין עד להתרסקותו.

ההשתקה

באותם ימים קשה היה להאשים את מי שכונן 'מלח הארץ' – הצעירים שנשאו על גבם את עול מלחמת השחרור – ונטו לסלוח להם על משובות נעורים. גלין היה חבר יפה תואר, לוחם פלמ"ח נועז אשר כתב שירים, הפליא לנגן במנדולינה ואף ייצג את המדינה הצעירה באולימפיאדת הלסינקי ב-1952 בזריקת דיסקוס. אבל גלין – שמעולם לא התקבל לקורס טיס בצבא וצבר את ניסיונו כטייס אזרחי בלבד – היה גם בחור מרדן. עוד לפני האסון שחולל במעגן הוא כמעט התרסק עם מטוס על ראשי מתרחצים בחוף בת ים, והושעה מקלוב התעופה לאחר ביצוע טיסה אקרובטית מסוכנת מעל גגות תל אביב. גלין הועמד לדין באשמה של גרימת מוות ברשלנות, אך בשל דלות הראיות נגדו המשפט הופסק עוד לפני שלב ההכרעה. השופטים קיבלו את טענתו בדבר כיס האוויר והוא שוחרר לדרכו.

ברבות השנים התברר כי הניסיון לגונן על 'טובי בחורינו' לא התמצה בעיגולי פינוח בעדויות. ב-2009 ערך תחקירן 'הארץ' שי פוגלמן מחקר מקיף ויסודי על האסון, ובמסגרתו איתר פוגלמן את ג', טייס המטוס השני, מדריך טיסה בעברו המתעקש עד היום להישאר בעילום שם. ג' סיפר כי לצדו ישבה ידידתו ש', המתעקשת אף היא להישאר אנונימית. פוגלמן נדהם לשמוע כי שניהם קיבלו אז איומים ממורים מבכירים בקלוב התעופה לבל יעידו על מה שראו באותו יום:

יום לאחר האסון, כשחזרה ש' לביתה בשעות אחר הצהריים, עצרו אותה בחדר המדרגות שני זרים. הם איימו עליה שאם תספר כל פרט הידוע לה בעניין אסון מעגן הם יכו אותה 'מכות רצח'. גם ג' קיבל שיחת הבהרה דומה. "התקשר אלמוני ואיים שלא כדאי לי להגיד מלה על האסון. הוא אמר שיטפלו בי אם אפתח את הפה". ג' מעולם לא גילה מי היה האלמוני שהתקשר לבית הוריו. ש' לעומת זאת פגשה בו במקרה כעבור שנתיים. האיש, ששמו שמור במערכת, מת לפני שנים רבות,

ועדת החקירה שקמה לאחר האסון קבעה כי הטייס פעל מתוך פזיזות, קלות ראש וחוסר אחריות

בשורה הראשונה ישבו ראש הממשלה משה שרת ורעייתו, חבר מעגן יונה רוזן שהיה מצנחני היישוב, והוריו של פרץ גולדשטיין. המטוס נפל מטרים אחדים מהם

חיילת קוראת יזכור ולצדה מפקד מחלקת הצנחנים ששימשה משמר כבוד באירוע. המפקד היה ההרוג הראשון צילומים: בורים כרמי, דבר השבוע

הטייס אוריון גלין גלר היה לוחם פלמ"ח וספורטאי. ב-1952 הוא ייצג את ישראל באולימפיאדת הלסינקי בזריקת דיסקוס צילום: דבר השבוע

אסון מעגן

צילום: בוריס כרמי, דבר השבע

מפנים פצוע על אלונקה

צילום: בוריס כרמי, דבר השבע

המטוס צולל לעבר הקהל. אפשר להבחין בקצה האנדרטה מתחתיו

צילום: ירשת אחרונות

הקהל בורח ממקום נפילתו של המטוס

צילום: בוריס כרמי, דבר השבע

מהומה בקהל

צילום: מעריב

המטוס לאחר ההתרסקות

צילום: בוריס כרמי, דבר השבע

אש עולה מהמטוס שהתרסק. המטוס השני עדיין באוויר

כאשר המוות מתלווה
לסיפור שיש בו רעים
וטובים קל יותר להנציח את
ההרוגים בזיכרון הציבורי.
האנדרטה הגדולה לזכר
הצנחן פרץ גולדשטיין ושלט
ההנצחה להרוגים באסון
התרסקות המטוס
צילום: ד"ר אבישי טייכר

ש' הודתה בפני פוגלמן כי האיום הפחיד אותה כל כך עד שבחקירת המשטרה היא טענה כי אינה זוכרת דבר. היא אפילו לא הזימה את דברי עורך הדין של גלין שטען כי "מזג האוויר היה כה נורא עד שש' הרגישה רע והקיאה כמה פעמים". לפוגלמן היא אמרה שלא היו דברים מעולם; הטיסה הייתה קלה ומזג האוויר היה מצוין. גם ג' השמיט פרטים רבים בחקירתו ואף לא שיתף את החוקרים בכך שטיסתו של גלין נראתה לו מסוכנת מאוד. אילו התנהלה החקירה כמו שצריך, היה ג' שוטח את חוות דעתו בפני החוקרים;

באותם ימים קשה היה להאשים את מי שכונו 'מלח הארץ' – הצעירים שנשאו על גבם עול מלחמת השחרור – ונטו לסלוח להם על משובות נעורים

'בית הצנחן' – מוזאון קטן אשר הוקם במקום המדויק שבו אירע האסון ומנציח את פעילות צנחני היישוב מעבר לקווי האויב במלחמת העולם השנייה. המקום כולל חדר הנצחה, ארכיון קטן, תמונות ומוצגים אחדים מהווי הצנחנים וקיר זיכרון לוותיקי הקיבוץ. בפינה צדדית למדי ניצב לוח מתכת ועליו שמות הנספים באסון מעגן, כי בלי כלום בכל זאת אי אפשר. ם

תמר הירדני
מורת דרך מוסמכת, מדריכה ביד יצחק בן צבי,
חוקרת ירושלים וסופרת ילדים

המריא הלאה

נראה כי מדינת ישראל הצעירה, שידעה לזכור את חללי השואה ואת הרוגי מלחמת השחרור, התקשתה לעכל סיפור שקשה להגדיר בו טובים ורעים. צעירים מ'משפחות טובות' שהיו טייסים ולוחמים לא יכלו לשמש בתפקיד הרעים האשמים במותם של רבים כל כך.

גם בקורותיו של גלין הודחק האסון ונמחק. זמן קצר לאחר שמשפטו בוטל הוא עקר לארצות הברית, למד רפואה, התחתן, חזר לארץ ועבד שנים אחדות בבתי חולים שונים ובמכון וינגייט. בערך על שמו בוויקיפדיה מסופר על קורותיו בפלמ"ח, על היותו שיאן ישראל בזריקת דיסקוס ואפילו על היותו 'נאמן ניקיון' פעיל במשך 28 שנה. אסון מעגן והקשר בינו לבין גלין נדחק לפסקה לא ארוכה, ורק בהתערבותנו שולב משפט בעניינו בסוף הפתיח של הערך. בריאיון שנתן גלין לעיתון 'ידיעות אחרונות' ב-2002 אמר כי לא ביקר מעולם במקום האסון, כי המצפון אינו מייסר אותו וכי לא הרגיש צורך לבקש סליחה. על התחקיר של 'הארץ' סירב גלין להגיב.

כל שנותר מאותו יום עגום בקיבוץ מעגן הוא